

УДК 336.71

Сушко Н.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи,
Київський національний торговельно-економічний університет

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ДЕПОЗИТНИМИ РИЗИКАМИ БАНКІВ

У статті представлено обґрунтування теоретико-методичних положень сутності і особливостей депозитних ризиків банків, запропоновано рекомендації щодо їх управління. Уточнено зміст депозитного ризику банку, сформульовано його авторське трактування. Доведено оптимальну структуру депозитних ризиків банків та доцільність розглядати депозитні ризики банку як сукупність декількох видів ризику: ризиків втраченої вигоди, трансформаційних та процентних. Здійснено аналіз передумов та існуючих вітчизняних реалій формування депозитних ризиків банків, оцінено особливості їх формування та запропоновано шляхи їх мінімізації. Здійснено аналіз передумов та існуючих вітчизняних реалій формування депозитних ризиків банків, оцінено особливості їх формування та розроблено шляхи їх мінімізації. Запропоновано заходи щодо запобігання негативних наслідків від прояву ризиків втраченої вигоди, трансформаційних та процентних депозитних ризиків банків через забезпечення ефективності депозитної політики банків.

Ключові слова: банк, депозит, ресурси, ризик, депозитний ризик, управління.

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ И УПРАВЛЕНИЯ ДЕПОЗИТНЫМИ РИСКАМИ БАНКОВ

Сушко Н.М.

В статье представлено обоснование теоретико-методичних положений сущности и особенностей депозитных рисков банков, предложены рекомендации относительно их управления. Уточнено содержание депозитного риска банка, сформулирована его авторская трактовка. Доказана оптимальная структура депозитных рисков банков и целесообразность рассматривать депозитные риски банка как совокупность нескольких видов риска: рисков утерянной выгоды, трансформационных и процентных. Осуществлен анализ предпосылок и существующих отечественных реалий формирования депозитных рисков банков, оценены особенности их формирования и предложены пути их минимизации. Осуществлен анализ предпосылок и существующих отечественных реалий формирования депозитных рисков банков, оценены особенности их формирования и разработаны пути их минимизации. Предложены мероприятия относительно предотвращения негативных последствий от проявления рисков утерянной выгоды, трансформационных и процентных депозитных рисков банков через обеспечение эффективности депозитной политики банков.

Ключевые слова: банк, депозит, ресурсы, риск, депозитный риск, управление.

PROBLEMS OF THE FORMATION AND MANAGEMENT
OF DEPOSIT RISKS OF BANKS

Sushko N.

The article presents a substantiation of theoretical and methodological provisions of the essence and features of deposit risks of banks, proposes recommendations concerning their management. A content of a deposit risk of a bank is clarified; its author's interpretation is formulated. There is proved an optimal structure of deposit risks of banks and a feasibility to consider banking deposit risks as a set of several types of risks: profit risk, transformational, and interest risks. An analysis of prerequisites and existent national realities of the formation of banking deposit risks is done, features of their formation are evaluated, and ways of their minimization are proposed. Measures for the prevention of negative consequences of profit, transformational, and interest risks of banks through providing efficiency of deposit policy of banks are proposed.

Keywords: bank, deposit, resources, risk, deposit risk, management.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування сучасної економіки неможливо забезпечити без адекватної політики управління ресурсним потенціалом банків. У банках цей процес супроводжується низкою як позитивних, так і негативних явищ, що потребують відповідної систематизації, узагальнення та розробки напрямів розвитку, адекватних сучасним синергетичним вимогам. Саме тому дослідження депозитних ризиків сучасних банків повинно стати центром, що поєднає управлінські процеси пасивними та активними банківськими операціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми депозитної діяльності сучасних банків висвітлені в численних працях українських та зарубіжних науковців, зокрема таких, як: О. Д. Василик, М. І. Савлук, В. Кириленко, С. Л. Коваль, Л. Г. Батракова, Н. І. Версаль, С. В. Волосович, О. Д. Жилан, О. І. Лаврушина, А. Ю. Петрова та ін. Разом з тим, залишаються недостатньо дослідженими та вирішеними питання, що стосуються проблем розуміння депозитних ризиків сучасних банків, процесів їх формування та управління тощо.

Мета статті. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування суті депозитних ризиків банків, механізму їх формування та розробка практичних шляхів управління ними.

Виклад основних результатів дослідження. У теорії та практиці функціонування банків поняття «депозитний ризик» пов'язують з проблемами, що виникають у їх клієнтів. Так, в науковій літературі під депозитним ризиком (deposit risk) розуміють ризик можливого неповернення повністю або частково депозитних вкладів у зв'язку з банкрутством банку або іншої фінансової установи [1]. Він пов'язаний з неправильною оцінкою і невдалим вибором банку (чи іншої фінансової установи) для здійснення депозитних операцій. Випадки реалізації депозитних ризиків зустрічаються не лише в нашій країні, але і в країнах з розвинутою ринковою економікою. Захист клієнта від втрати депозитного вкладу у разі банкрутства банку (чи іншої фінансової установи) здійснюється шляхом страхування депозитних вкладів (deposit insurance). У ряді країн з розвинутою ринковою економікою інтереси вкладників у розмірі певної суми або певного відсотка від суми вкладу автоматично захищені централізованими страховими фондами – в США: Федеральною корпорацією страхування депозитних вкладів (Federal Deposit Insurance Corporation); у Великобританії: Фондом захисту депозитних вкладів тощо [1].

Але в системі ризиків, з якими стикаються банки, також є ризики, пов'язані з здійсненням їх депозитної діяльності (депозитні ризики банку, ризики формування депозитної бази тощо). Існуючі визначення депозитних ризиків банку зводять їх розуміння до ймовірності понесення банком втрат через загрозу, або невпевненість в майбутньому, тобто дій суб'єкта господарювання

за непрозорих, невизначених обставин, які можуть мати негативний вплив на рівень капіталу або надходжень банку [2]. Очевидно, що в даному підході депозитні ризики банку пов'язуються лише з зовнішніми чинниками його формування. Але існує велика кількість суто внутрішніх дисбалансів функціонування банку, що також можуть призводити до наростання депозитних ризиків. Саме тому ми пропонуємо під депозитним ризиком банку розуміти його можливі втрати через нераціональне або непередбачене для банку використання залучених депозитних коштів. Крім цього депозитний ризик банку слід розглядати як сукупність декількох видів ризику: ризики втраченої вигоди, незбалансованої ліквідності, трансформаційні та процентні.

Наростання депозитних ризиків втраченої вигоди в вітчизняних банках в останні роки обумовлені загальновідомими процесами погіршення соціально-економічної ситуації в країні, реформуванням банківської системи в Україні, конкуренція, відсутність зв'язків з іншими банками тощо. Саме тому постійне регулювання ризиків депозитних операцій банків має бути постійним, безперервним процесом впливу на їх рівень, спрямованим на їх обмеження і мінімізацію з боку Національного банку України. Як уже було зазначено, нині передача ризиків депозитних операцій банків здійснюється в процесі страхування депозитів, який має ряд суттєвих недоліків: суттєво порушуються права банків через їх обов'язкове включення до ФГВФО; сплата всіма банками однакових внесків до ФГВФО; низького розміру відшкодування втрат вкладників тощо. Все це потребує суттєвого перезавантаження вітчизняної системи страхування депозитів шляхом підвищення розміру відшкодування коштів вкладників з ФГВФО, урізноманітнення джерел накопичення його фінансових ресурсів, упровадження диференційованих ставок оплати регулярних зборів в ФГВФО залежно від фінансового стану банку тощо.

Прояв депозитного ризику незбалансованої ліквідності відбувається в ході реалізації вимог клієнтами банку щодо повернення вкладів. Він пов'язаний із ситуативною поведінкою клієнтів банку, обумовленою суб'єктивними мотивами, якими керується власник тимчасово вільних коштів, обираючи банк для розрахункового обслуговування чи розміщення в ньому коштів на депозитних (вкладних) рахунках, або обставинами, що спонукали клієнта достроково вилучити кошти з банку чи змінити вид депозитного (вкладного) рахунку [3].

Враховуючи неможливість впливу банків на зовнішні чинники, що призводять до формування його депозитних ризиків незбалансованої ліквідності, банки з метою його мінімізації повинні посилювати ефективність продуктової та організаційної політики. Зокрема, у контексті вдосконалення депозитної політики сучасних банків доцільно розширювати зарубіжну практику використання такого продукту як структурований депозит. Структурований депозит – це сукупність інвестиційного і депозитного продуктів, причому доходність першого прямо залежить від функціонування базового активу. В практиці зарубіжного банківського менеджменту існують дві основні умови, яким повинен відповідати структурований депозит: по-перше, має бути гарантоване забезпечення повернення усіх мобілізованих ресурсів клієнта, по-друге, клієнтам повинна забезпечуватися можливість отримати вищий інвестиційний дохід за рівень інфляції і ставок по стандартних банківських вкладах. При цьому значна частка депозиту повинна розміщуватися банком у високонадійні фінансові інструменти з фіксованою доходністю [4].

Ще однією перспективною інноваційною послугою у сфері залучення ресурсів, яка повинна впроваджуватися українськими банками, є фінансове планування й управління капіталом клієнта, що базується на високому рівні довіри клієнта до банку. На підставі отриманих даних про фінансовий стан клієнта фахівці банку розробляють пропозиції клієнту щодо збереження його фінансових ресурсів і їх оптимальне використання. Фактично фахівці банку складають детальний перелік доходів і витрат клієнта на рік або декілька років наперед, у якому враховуються податкові зобов'язання, управління активами, пропонують узгоджені дії із збереження спадку і управління передачею успадкованого майна.

Депозитні ризики трансформації в банках зводяться до неспівпадання залучених та розміщених коштів за термінами і є перманентною характеристикою їх діяльності протягом останніх десятиліть. Рестрикційна грошово-кредитна політика НБУ сприяла формуванню розриву як кількісних, так і цінових параметрів короткострокового та довгострокового сегменту депозитного ринку.

Нагадаємо, що обсяги і якість ресурсів банку обумовлюють масштаби і напрями його діяльності. Загальновідомо, що банки, з одного боку, мають можливість здійснювати активні операції тільки в межах обсягів наявної у нього ресурсної бази, а з іншого – при формуванні своєї ресурсної бази за рахунок короткострокових джерел, банк обмежений в здійсненні довгострокових кредитних вкладень.

Основними джерелами фінансування активних операцій, які становлять найбільшу питому вагу у структурі пасивів українських банків, виступають строкові депозити та кошти на поточних рахунках. Останнє джерело ресурсів, на відміну від строкових депозитів, є більш дешевим, але разом з цим становить групу зобов'язань, яка характеризується підвищеним рівнем ризику. Як відомо, залучені депозити поділяють залежно від термінів строкових угод, і згідно з класифікацією Національного банку України утворюють п'ять груп: до 31 дня (місяць); від 32 до 92 днів (квартал); від 93 до 183 днів (півріччя); від 184 до 365 днів (рік); понад 365 днів (довгострокові депозити) [5].

Відповідно, депозити перших чотирьох груп є короткостроковими, а депозити п'ятої групи – довгострокові. Чим вища частка зобов'язань перед клієнтами банків на довгостроковій основі, тим вища стабільна частина ресурсів банків, що позитивно впливає на ліквідність і зменшує залежність від міжбанківських позик. Проте строкові депозити є дорожчими, що негативно впливає на рентабельність та прибутковість роботи банків. При цьому простежується певна закономірність, що при високих темпах інфляції підприємства і населення здебільшого уникають строкових депозитів. Населення у такому випадку зберігає кошти поза банківської системою у вигляді вільноконвертованої валюти, а підприємства – на розрахункових рахунках. Дані рис. 1 свідчать про те, що питома вага різних ресурсних складових у загальному обсязі депозитних ресурсів за 2013-2017 роки практично не змінювалася і розподілялась у рівних пропорціях.

У 2013 році спостерігався незначний приріст обсягу довгострокових депозитних ресурсів, однак у 2014-2017 роках ситуація змінилася, і в структурі депозитних коштів почали переважати

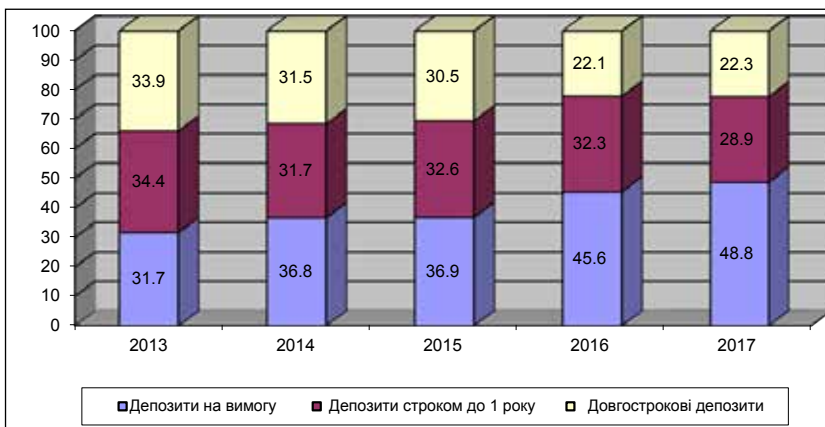

Рис. 1. Динаміка та структура депозитного портфеля банків України за строковістю у 2013-2017 рр.,% [6; 7]

депозити на вимогу. Остільки за рахунок короткострокових джерел банки не можуть здійснювати довгострокові кредитні вкладення, то це означає низькі темпи економічного зростання, оскільки в країні немає достатньої кількості довгострокових ресурсів для кредитування економіки.

Нині до основних проблем, що обумовлюють дефіцит довгострокових банківських ресурсів, слід віднести: низький рівень довіри до банків, недостатній рівень розвитку небанківських фінансово-кредитних інститутів і фондового ринку, високі кредитні ризики, недосконалість законодавчої бази у сфері секюритизації і заборук тощо. Але попри це, на нашу думку, у банківському секторі необхідно створювати умови для повноцінної реалізації банками функції трансформація короткострокових ресурсів в довгострокові, оскільки функції банку, як фінансового посередника не обмежуються залученням довгострокових ресурсів для видачі довгострокових кредитів. Головною причиною неможливості повноцінної трансформації ресурсів по термінах в Україні це – особливості системи управління ліквідністю банків. Вітчизняні банки нині підтримують власну ліквідність за рахунок великого обсягу добровільних резервів остільки у разі кризи їм не гарантована ресурсна підтримка НБУ.

Для мінімізації депозитних ризиків трансформації сучасних банків доцільно. в першу чергу. розширювати базу середньо – і довгострокових залучених коштів, шляхом:

- удосконалення законодавчої бази, що передбачає неможливість дострокового вилучення термінового банківського вкладу;
- удосконалення системи рефінансування банків,
- забезпечення рівноправного доступу до ресурсів міжбанківського кредитування для всіх банків;
- подальший розвиток у рамках банківського сектора ринку облігаційних позик і таких фінансових інститутів, як страхові і пенсійні фонди;
- розширення можливостей випуску середньострокових цінних паперів і їх розміщення як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Необхідною умовою для цього є підвищення рівня прозорості банків і якості корпоративного управління;
- активне застосування економічних інструментів управління залученими ресурсами (різного роду обмеження на залишки коштів на рахунку, на термін розміщення депозиту, на суму внеску, розмір первинного і подальших внесків, на сумарні обороти по рахунку тощо); блокування (залишків або списання коштів); комісії; плату за обслуговування; процентні ставки; дисконт;
- введення в практику банківських операцій безвідкличних вкладів тощо.

Аналіз депозитного портфеля банків України за джерелами формування свідчить, що у загальній структурі депозитних операцій банків України переважають саме депозити фізичних осіб (табл. 1).

Таблиця 1. Депозитний портфель банків України за джерелами формування в 2013-2017 рр., станом на 01.01*

Показники	2013	2014	2015	2016	2017
Загальний обсяг депозитів, млн. грн.	566553	668674	677743	749057	849912
Темпи зростання,%	115,1	118,0	101,4	110,5	113,5
Депозити фізичних осіб, млн. грн.	364003	433726	416371	392642	427910
Темпи зростання,%	118,9	119,2	96,0	94,3	109,0
Питома вага депозитів фізичних осіб,%	64,2	64,9	61,4	52,4	50,3
Депозити юридичних осіб, млн. грн.	202550	234948	261372	356415	422001
Темпи зростання,%	108,8	116,0	111,2	136,4	118,4
Питома вага депозитів юридичних осіб,%	35,8	35,1	38,6	47,6	49,7
Питома вага депозитів у структурі зобов'язань,%	59,1	61,6	57,9	66,5	75,9

*Складено за матеріалами [6; 7; 8]

Значна частка таких коштів у зобов'язаннях банків збільшує їх ризики неплатоспроможності та депозитні ризики трансформації з метою їх мінімізації банкам доцільно насамперед забезпечити: проведення регулярного аналізу ринків депозитів з метою вибору найбільш ефективних джерел розміщення власних активів і пропозиції конкурентоздатних банківських продуктів; здійснення таргетованого визначення цільового ринку мінімізації депозитних ризиків; поліпшення якості обслуговування клієнтів; забезпечення ліквідності банку і його активів, підвищення фінансової і економічної стійкості банку тощо.

Процентні депозитні ризики банку пов'язані з несприятливими ситуаціями, що призводять до подорожчання залучених ресурсів. Залежно від зміни процентних ставок існують наступні різновиди цього виду ризику: процентні депозитні ризики банку, що пов'язані з неадекватною ціновою політикою залучення та розміщення ресурсів; процентні депозитні ризики банку, що пов'язані з неадекватною ціновою політикою в частині вибору типу процентів за залученими та розміщеними ресурсами. В Україні зростають процентні депозитні ризики банків. Так, середньозважена процентні ставки за вкладами фізичних осіб у 2016 році становила 16,7% річних, а за депозитами юридичних осіб – 8,5%. Така різниця спричинена відмінністю структури за строками залучення депозитів (табл. 2).

Таблиця 2. Український індекс середніх ставок за депозитами фізичних та юридичних осіб у 2012-2016 рр., станом на 01.01,%*

Період	2013			2014			2015			2016		
	гривня	долар США	євро	гривня	долар США	євро	гривня	Долар США	євро	гривня	долар США	євро
Фізичні особи												
3 місяці	17,0	6,9	6,6	18,9	6,9	7,3	20,1	7,9	7,1	16,2	5,4	4,6
6 місяців	17,4	7,3	6,9	18,2	7,2	7,7	20,5	8,6	7,4	18,3	6,1	5,2
9 місяців	17,8	7,5	7,1	18,5	7,5	8,2	20,9	8,8	7,9	18,8	6,9	5,9
12 місяців	18,2	7,9	7,4	19,1	7,8	8,7	21,2	9,2	8,1	18,3	6,5	5,7
Юридичні особи												
3 місяці	13,1	3,7	3,2	14,2	4,0	3,5	15,7	4,2	3,7	16,4	4,5	4,0
6 місяців	13,3	3,9	3,4	14,7	4,2	3,7	16,2	4,5	4,0	16,5	4,6	4,3
9 місяців	13,7	4,1	3,6	15,3	4,5	3,9	16,5	4,7	4,1	16,9	4,8	4,2
12 місяців	14,1	4,4	3,8	15,6	4,7	4,0	16,7	4,9	4,2	16,8	4,7	4,4

*Складено за матеріалами [6; 7]

Лідерами падіння серед гривневих заощаджень стали вклади строком 3 місяців. Трохи менше знизилася прибутковість вкладів на 6 місяців, до 18,3% річних. Ставки по внесках на 9 місяців знизилася до 18,8% річних. Прибутковість депозитів терміном на 12 місяців опустилася до позначки 18,3% річних. У той же час ці ставки відображають рівень реальних процентних ставок, за якими банки-учасники були готові приймати депозити фізичних осіб. Падіння прибутковості внесків відбулося через зростання ліквідності банків на тлі відсутності кредитування. В країні, відсутнє активне кредитування, як бізнесу, так і фізичних осіб. Банки неактивно залучають ресурси, тому що не можуть їх розмістити, видаючи кредити. Ставки по депозитах у всіх валютах знизилася переважна кількість банків. Подальша динаміка зміни процентних ставок залежить в першу чергу від настроїв вкладників і курсових коливань, передбачити їх складно.

Висновки з проведеного дослідження. В сучасних умовах забезпечення ресурсної стійкості банків досягається в ході управління ризиками за депозитними операціями.

Критичний огляд існуючих теоретичних підходів щодо розуміння депозитних ризиків банку дозволив запропонувати його авторське визначення як можливі втрати через нераціональне або непередбачене для банку використання залучених депозитних коштів. Депозитний ризик банку слід розглядати також як сукупність декількох видів ризику: ризики втраченої вигоди, трансформаційні та процентні депозитні ризики.

Наростання депозитних ризиків втраченої вигоди в вітчизняних банках в останні роки обумовлені процесами погіршення соціально-економічної ситуації в країні, реформуванням банківської системи в Україні тощо. Прояв депозитного ризику незбалансованої ліквідності відбувається в ході реалізації передчасних вимог клієнтами банку щодо повернення вкладів. З метою його мінімізації банки повинні посилювати ефективність продуктової та організаційної політики. Депозитні ризики трансформації в банках зводяться до неспівпадання залучених та розміщених коштів за термінами. Процентні депозитні ризики банку пов'язані з несприятливими ситуаціями, що призводять до подорожчання залучених ресурсів. Залежно від зміни процентних ставок існують наступні різновиди цього виду ризику: процентні депозитні ризики банку, що пов'язані з неадекватною ціновою політикою залучення та розміщення ресурсів; процентні депозитні ризики банку, що пов'язані з неадекватною ціновою політикою в частині вибору типу процентів за залученими та розміщеними ресурсами. В Україні процентні депозитні ризики банків, що пов'язані з подорожчання залучених ресурсів, постійно зростають.

Отже, проблема управління депозитним ризиком банків України залишається невирішеною вже упродовж багатьох років, що обумовлює як рівень її наукової та практичної актуальності, так і створює основу для подальших досліджень в частині деталізованого аналізу окремих складових депозитних банківських ризиків.

1. *Deposit Protection Fund [Електронний ресурс]* – Режим доступу: <http://discovered.com.ua/glossary/depositnyj-risk>.
2. *Тімієвська О. Механізм регулювання ризиків депозитних операцій банків [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/22_NIOBG_2007/Economics/25206.doc.htm
3. *Ковбасюк Т. Депозитні ризики у банківській діяльності [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/435>.
4. *Витвицкий М. Структурированные депозиты и их роль в современном банковском деле [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://pandia.ru/text/78/287/83992.php>.
5. *Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами: Постанова Правління НБУ від 03.12.2003 № 516 [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03>.
6. *Основні показники діяльності банків в Україні / [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.
7. *Показники банківської діяльності [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=2016&Itemid=112.
8. *Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.

E-mail: litanas@list.ru